

Károly Csúri zum 60. Geburtstag, Hrsg. Géza HORVÁTH und Attila BOMBITZ, Bp., 2006.

Vizkelety András

L

laterna magica (lat. 'bűvös lámpa')

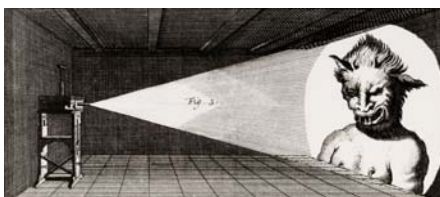
Optikai eszköz, áttetsző képek kivetítésére alkalmas. Egy dobozban a fordított állású kép mögött fényforrás, kezdetben olaj- vagy petróleumlámpa, később villanyizzó áll, amelynek fényét a mögöttes lévő homorú tükör irányítja előre. A szemben lévő oldal nyílásába helyezett gyújtólencse vetíti ki a helyes állásban megjelenő képet.

Képek kivetítésére használható szerkezetet először Leon Battista Alberti (1404–1472) épített 1437-ben. A mai diavetítőhöz hasonló formája a 17. sz.-ban alakult ki. Athanasius Kircher (1601–1680) német fizikus és csillagász, jezsuita *Ars magna lucis et umbrae* (1646) c. munkájában ismertette készülékét. Ebben a képet még nem áttetsző lemezre, hanem magára a homorú tükörre festette. 1654-ben rendtársa, Andreas Tacquet (1612–1660) a képet a homorú tükör és a vetítőlencse közé helyezett üveglapokra festette, amelyeket már könnyen lehetett cserélni. Ezzel a módszerrel Martin Martini (1614–1661) – ugyancsak jezsuita – misszionárius kínai utazásának üvegre átfestett rajzait vetítette le Leuvenben. A holland Christian Huygens (1629–1695) a vetítőbe kondenzorlencsét épített, amely párhuzamosra tette a homorú tükör által visszavert fénysugarakat, így a fényvesztés csökkent, a kép világosabb lett. A dán Thomas Walgenstein (1622–1701) erre alapozva 1665-ben világújdonságként mutatta be ~ját egy lyoni kiállításon, majd Párizsban, Koppenhágában és Rómában.

A ~t kezdetben optikai kísérletekhez és oktatási szemléltető eszközként használták. Már a 17. sz. folyamán a vándorló mutatványosok is alkalmazták; a „lanternisták” vetítései a vásárok gyakori lát-

A mai diavetítő öse, a laterna magica

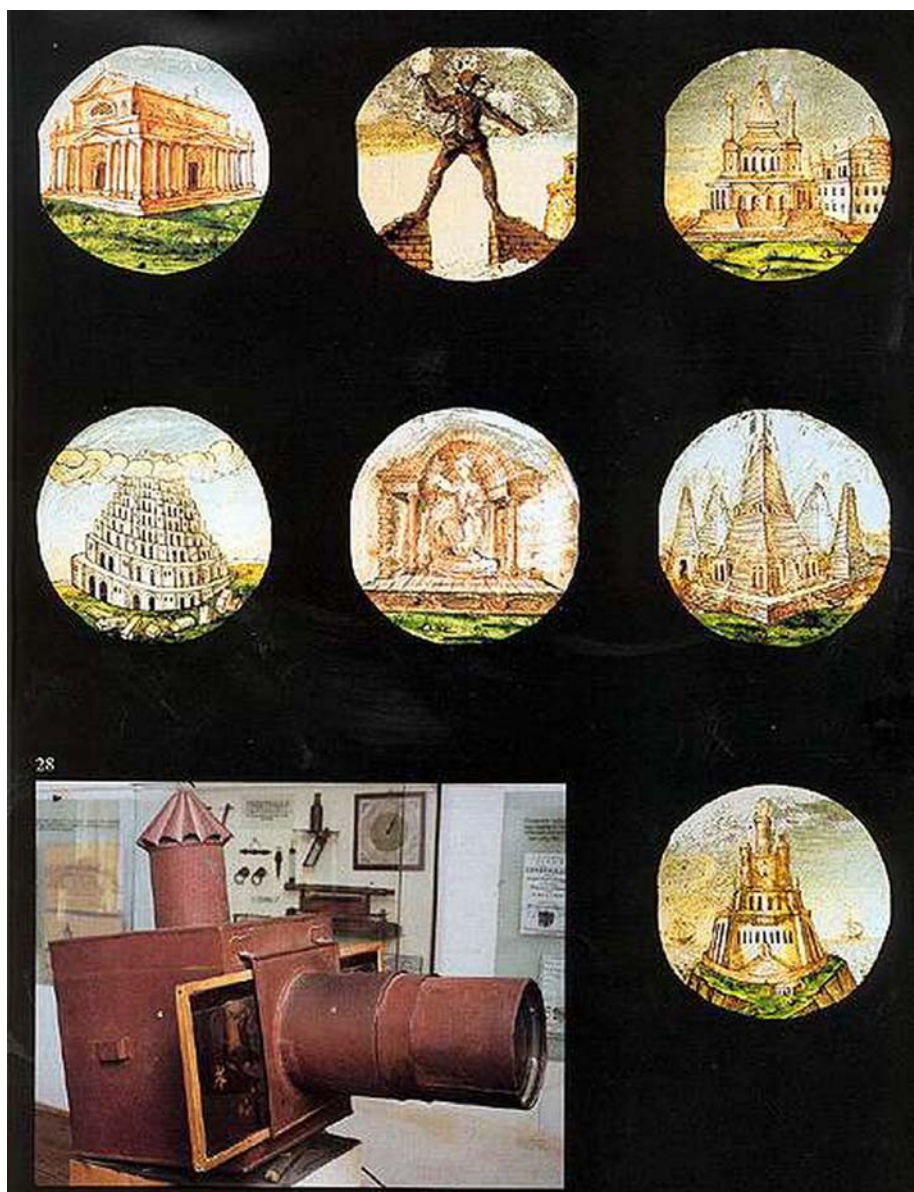

Laterna magicával kivetített ördög

ványosságai voltak. A babonás falusiak az így megismert ~t „boszorkánymécsesnek” is nevezték, mivel az elsötétített helyiség falán a „semmiből” előtűnő figurákat ördögös praktikának tartották.

A 19. sz. közepén nagyobb fényerejű, jobb vetítőszerkezetek jelentek meg a piacon, a fényképezés pedig lehetővé tette a képek tömeges előállítását. 1862-től az angol iskolákban a növények, állatok, műtárgyak fotográfiai úton készített üvegdíait használták, és ez a módszer néhány év alatt általánosan elterjedt.

Mo.-ra az első ~t → Simándi István, a sárospataki ref. kollégium professzora hozta Leidenből, 1708-ban. A mai is látható berendezéshez tartozó színes üveglemezek közül 41 megmaradt. Ezeken főként bibliai jelenetek, az ókori világ hét csodája, vadászjelenetek, verekedő, komikus alakok szerepelnek. A vetítést egy alkalommal II. Rákóczi Ferenc is végignézte: 1709. jún. 29-én „a Reformátusok Collegiumába menvén, Simándi professor által producált Mathesist nézte, maga is ő Felsége disceptálván véle”. Másnap pedig „asztal után a Reformátusok professorát, Simándit a’ maga Instrumentumaival a’ Várba híván, egész estig sok szép discursusokban mulatta magát”.

A sárospataki laterna magica és a világ hét csodáját ábrázoló képek

A kecskeméti Magyar Fotográfiai Múzeumban őriznek egy 1860-ban készített, üvegre festett diaképet, amely az 1848-as szabadságharc egy csatajelenetét ábrázolja (220 × 70 mm, leltári száma: 2002.89).

Irod.: TAKÁCS Béla, *A 250 éves sárospataki laterna magica*, Fotó, 1959, 12. sz.; JAKUCS

István, URBÁN Barna, *A debreceni és a sárospataki református kollégiumok legrégibb fizikai eszközei*, Fizikai Szemle, 1961; Herbert E. MAAS, *A diavetítés történetéhez*, Fotó, 1985, 1. sz.; KOLTA Magdolna, *Képmutogatók. A fotográfiai látás története*, Kecskemét, 2003.

Bartók István